

Europejskie Dni Dziedzictwa

Dodatek specjalny

Zapomniana codzienność

Co łączy zalewającą z Radomska, żelazny most wiszący konstrukcji łańcuchowej na rzece Mała Panew, babciną maszynę do szycia czy żelazko z duszą ściągnięte ze strychu i stary młyn? Odpowiedź jest oczywista – Europejskie Dni Dziedzictwa, a ściślej osiemnasta edycja imprezy przebiegająca pod hasłem „Od pomysłu do przemysłu”.

Jej bohaterami są w tym roku zabytkowe obiekty przemysłowe, ich historia, wynalazki, polska myśl techniczna, ginące zawody; inaczej mówiąc – szeroko rozumiana sfera gospodarki, związani z nią ludzie, zwyczaje, tradycje. Dlaczego potrzebujemy aż specjalnej okazji, by je docenić? Polecam rozmowę z Pauliną Florjanowicz, p.o. dyrektora Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków.

Nasz dodatek aż kipi od informacji o spotkaniach, wyprawach, piknikach, jarmarkach, turniejach, wystawach, przejażdżkach, degustacjach, jakie zaplanowali organizatorzy EDD we wszystkich województwach. Każdego roku jest tych imprez ponad tysiąc. Starczy dla każdego.

–Ewa Zielińska

URZĄD MIASTA ŻYRARDÓWA

Miasto tkaczy i wizjonerów

Żyrardów – który swe istnienie, układ urbanistyczny, a nawet nazwę zawdzięcza przemysłowi włókienniczemu, kandydat na listę Pomników Historii – jest gospodarzem ogólnopolskiej inauguracji 18. Europejskich Dni Dziedzictwa

Trudno o lepszy przykład miasta, którego sercem – po dziś dzień – jest fabryka. I nie zmienił tego nawet fakt, że słynne kiedyś żyrdowskie zakłady włókiennicze z końcem ub. wieku zakończyły działalność. W świadomości mieszkańców i w krajobrazie Żyrardowa przemysłowe dziedzictwo jest wciąż mocno obecne.

Miasto wyrosło wokół zachowanej do dziś w prawie niezmiennym kształcie XIX-wiecznej osady fabrycznej. Oryginalny układ, z geometryczną siatką ulic, czytelnym podziałem na część przemysłową i mieszkalną, z funkcjonalnie zaprojektowanymi domami, zapleczem usługowo-socjalnym i zielenią, która osiedle upodobniła do miasta-ogrodu – zachwylił 110 lat temu uczestników wystawy w Paryżu. Żyrardów został tam zaprezentowany jako miasto idealne, symbol nowoczesności i postępu.

Wszystko zaczęło się w połowie XIX wieku z wybudowaniem pierwszej fabrycznej hali. Na

prostokątnym placu stała czteropiętrowa przędzalnia i dwa domy mieszkalne dla personelu kierowniczego. Wkrótce osada powiększyła się o domy tkaczy, a całość otrzymała nazwę Żyrardów, od nazwiska francuskiego inżyniera, wynalazcy mechanicznej przędzarki lnu i pierwszego dyrektora technicznego fabryki – Filipa de Girard'a. Włókienniczo-przemysłowa geneza miasta na zawsze została zapisana w jego nazwie.

Fabryka i produkowane w niej wyroby lniane szybko zdobyły międzynarodową renomę. Do wybuchu I wojny Żyrardów uważany był za lniańskie zagłębie Europy. W 1916 roku uzyskał prawa miejskie, trzy lata później stał się siedzibą powiatu.

Ale miasto było przede wszystkim ewenementem urbanistycznym i społecznym na europejską skalę. W projekcie zagospodarowania przestrzennego znalazły się obiekty użyteczności publicznej: ochronka dla dzieci, szpital,

szkoły, dom ludowy, kościoły. Zadbano też o rozrywkę – powstała rezerwa na pierwszą w Polsce kręgielnię.

Żyrardowa – miasta tak bardzo uzależnionego od kondycji przemysłu włókienniczego – nie ominęły, rzecz jasna, burze dziejowe. Zakłady cudem uniknęły wysadzenia przez wycofujących się w 1945 roku Niemców. Działyły niemal do końca XX wieku.

Paradoksalnie dopiero wtedy zaczęły się czasy naprawę trudne dla historycznej zabudowy. Ale pojawiła się też nadzieja: plany rewitalizacji. Pomoc przyszła z Europy: – Wielką szansą dla Żyrardowa okazał się fakt, że Unia Europejska przywiązuje dużą wagę do rewitalizacji miast. Dlatego mamy możliwość pozyskiwania pieniędzy na ten cel – mówi Jacek Grzonkowski, naczelnik Wydziału Funduszy Europejskich UM Żyrardowa. – Udało nam się dotąd zrealizować osiem projektów, w tym rewaloryzację zabytkowego parku. Aktualnie prowadzimy rewitalizację najstarszej

placówki kulturalnej w mieście, wybudowanej w 1870 r. Rezerwa Fabrycznej. Koszt przedsięwzięcia to ponad 12 mln zł.

Władze Żyrardowa wiedzą, że mają się czym pochwalić. Miasto wystąpiło z wnioskiem o przyznanie statusu Pomnika Historii. – Z niecierpliwością czekamy na decyzję Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego – mówi Andrzej Wilk, prezydent miasta Żyrardowa. – Umieszczenie na prestiżowej liście Pomników Historii RP przypieczętuje unikatowość i historyczną wartość żyrdowskiej osady fabrycznej.

Ogólnopolska inauguracja EDD odbędzie się 11 września. Żyrardów zaprasza na zwiedzanie miasta i fabryki lnu, głównym punktem programu pierwszego dnia obchodów jest piknik kulturalno-historyczny z inscenizacją strajku szpularzy z 1883 roku. Największą atrakcją drugiego dnia będzie koncert orkiestry Sinfonia Varsovia pod dyrekcją Jerzego Maksymiuka.

–Agnieszka Kwiecień

Historia z bliskiej perspektywy

ROZMOWA | Paulina Florjanowicz, p.o. dyrektora Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków

W: Europejskie Dni Dziedzictwa odbywają się na przelomie lata i jesieni – po powrotach z wakacyjnych wojaży. Jak na tle innych krajów kontynentu prezentuje się Polska? Mam się czym pochwalić?

PAULINA FLORJANOWICZ: Mam mnóstwo powodów do dumy – na czele z dziedzictwem przemysłowym, które jest w tym roku tematem EDD w Polsce. Ideę Dni najlepiej streszcza popularne powiedzenie: „cudze chwalić, swego nie znacie”. Dlatego imprezę organizujemy nie w czasie wakacji, tylko już po nich, i adresujemy do społeczności lokalnych, które dzięki niej poznają wartość swojego dziedzictwa. Właśnie: dziedzictwa, a nie zabytków, bo nie chodzi tylko o obiekty, ale także o historię z nimi związaną, o wpływ na nasze życie i na naszą tożsamość.

Od czterech lat staramy się wybierać tematy uniwersalne – tak, by każdy mógł zaprezentować coś swojego. Nie ma chyba miejscowości, w której nie byłoby starych zakładów albo zabytkowych maszyn, młynów czy waskotorówki. A sprzęty domowe, które wyszły z użycia? Stara maszyna do szycia, telefon z tarczą. Prawie w każ-

dym domu znajdzie się coś takiego.

Jednak zabytki techniki są u nas ciągle niedoceniane. Dlaczego?

Między innymi dlatego, że są takie zwyczajne i kojarzą się z codziennym życiem. Trudno uznać za zabytek coś, co jeszcze kilkanaście czy kilkadziesiąt lat temu było normalnym narzędziem pracy. Mamy też takie skojarzenie, że zabytek musi być „piękny”. A przecież o wartości zabytkowej nie decyduje kryterium estetyczne, lecz autentyczność i osadzenie w kontekście: społecznym, historycznym, geograficznym. Dziedzictwo przemysłowe doskonale to ilustruje – to są zabytki stosunkowo młode, mam z nimi emocjonalny związek. Bo mówimy nie tylko o budynkach i przedmiotach, ale też o ludziach, zwyczajach i tradycji, której są świadectwem. O historii z najbliższej perspektywy – nie świata czy kontynentu, ale nas i naszej rodziny.

Ciągle mamy problem z ochroną i ekspozycją dziedzictwa przemysłowego...

Architekturę przemysłową stanowią na ogół obiekty wiel-

kokubaturowe, często w bardzo złym stanie technicznym, trudne do adaptacji i wymagające dużych nakładów. Na świecie wcześniej dostrzeżono ich potencjał – w Nowym Jorku czy Londynie postindustrialne dzielnice i mieszkania w loftach są synonimem luksusu. W Polsce zaczynamy powoli iść w tym kierunku i przybiera udanych adaptacji budynków przemysłowych. Trzeba jednak pamiętać, że największą wartością tych obiektów jest autentyczność. Adaptacja nie może iść za daleko, bo dziedzictwo to zasób bezcenny i nieodnawialny.

W tym roku inauguracja EDD odbywa się w Żyrardowie – mieście, które swoje istnienie zawdzięcza włókiennictwu i od lat zabiega o rewitalizację poprzemysłowych obszarów.

Jednym z celów EDD jest promowanie dobrych gospodarzy zabytków. Dlatego tak cenimy sobie współpracę z samorządami, która z roku na rok układa się coraz lepiej. Przy wyborze miejsca inauguracji liczy się, oprócz wartości historycznej zabytków, przede wszystkim atrakcyjny program

i zaangażowanie gospodarzy. Na początku roku zwróciliśmy się z zaproszeniem do udziału do zarządów fabryk i zakładów przemysłowych. Wiele z nich odpowiedziało na nasz apel, włączyło się w przygotowania i udostępniło dla zwiedzających swoje zabytkowe obiekty. Prawo rozdziela u nas ochronę i opiekę nad zabytkami. Ochrona to obowiązek państwa, ale opieka, polegająca między innymi na dbałości o stan zabytku i popularyzacji wiedzy o nim, w pełni spoczywa na właścicielu. Chcielibyśmy, żeby EDD było jednym z narzędzi promowania właściwej opieki nad zabytkami. Żyrardów jest takim pozytywnym przykładem.

Co z perspektywy 18 edycji uważa pani za największy sukces?

Na pewno to, że mimo ograniczonego budżetu udaje się utrzymać poziom i zainteresowanie – odbywa się ponad tysiąc imprez, w których bierze udział kilkaset tysięcy zwiedzających. Sukcesem są konkursy dla młodzieży towarzyszące EDD. Jesteśmy zalewani pracami, co pokazuje, jak bardzo ta inicjatywa była potrzebna.

DANUTA MATLOCH

Ważne też, że stworzyliśmy polską wersję EDD. W Europie, która w tym roku świętuje 25-lecie EDD, akcja ta kojarzy się z dniami otwartymi w obiektach na co dzień niedostępnych. W Polsce wypracowaliśmy odrębną formułę z rozbudowanym programem edukacyjnym. To zostało dostrzeżone i docenione, bo w przyszłym roku jesienią we Wrocławiu spotkają

się koordynatorzy EDD z całej Europy i odbędzie się Europejskie Forum Dziedzictwa. Tegoroczna edycja EDD odbywa się w cieniu tragedii pod Smoleńskiem. Minister Tomasz Merta był wielkim patronem EDD. To, że to przedsięwzięcie rozrosło się i odnosi sukcesy – jest w dużej mierze jego zasługą. Mam nadzieję, że ta edycja spotkałaby się z jego uznaniem. – rozmawiała: Agnieszka Kwiecień

KRAJOWY OŚRODEK
BADAŃ I DOKUMENTACJI ZABYTEKÓW
NATIONAL HERITAGE BOARD OF POLAND

KOBIDZ – narodowa instytucja kultury powołana przez ministra kultury i dziedzictwa narodowego. Tworzy podstawę dla ochrony dziedzictwa. Gromadzi i upowszechnia wiedzę o zabytkach, wyznacza standardy ich ochrony i konserwacji oraz kształtuje świadomość społeczną. W obecnej formie funkcjonuje od 2007 roku.

Instytucja prowadzi Krajową Ewidencję Zabytków, tworzy geoprzestrzenną, cyfrową bazę danych o dziedzictwie kulturowym oraz realizuje program weryfikacji rejestru zabytków, wydaje opinie dotyczące ochrony obiektów zabytkowych na rzecz generalnego konserwatora zabytków i wojewódzkich konserwatorów zabytków.

Prowadzi także sprawy związane z wykreśleniem z rejestru zabytków obiektów, które utraciły swoją wartość lub przestały istnieć oraz prowadzi postępowania odwoławcze dotyczące ochrony zabytków archeologicznych.

Ponadto wspomaga służby konserwatorskie w nadzorze nad prawidłowym przebiegiem archeologicznych badań ratowniczych prowadzonych na trasach budowy autostrad i dróg eks-

presowych. Wspiera też działania na rzecz zwalczania przestępczości przeciwko zabytkom, w szczególności zabytkom archeologicznym.

KOBIDZ monitoruje stan zachowania dziedzictwa kulturowego oraz ocenia zagrożenia zabytków. Nadzoruje sporządzanie raportów okresowych polskich miejsc wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Kordynuje procedurę składania wniosków o uznanie przez prezydenta RP miejsc i obiektów za pomniki historii.

Zajmuje się edukacją: realizuje szkolenia dla osób i instytucji zaangażowanych w ochronę zabytków z zakresu ich badań, ochrony, konserwacji i zarządzania, współprowadzi studium podyplomowe w zakresie zarządzania dziedzictwem archeologicznym, planuje uruchomienie kolejnych.

Ważnym obszarem działań KOBIDZ jest rola ogólnopolskiego koordynatora obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa oraz organizatora Międzynarodowego Dnia Ochrony Zabytków.

KOBIDZ prowadzi działalność wystawienniczą i wydawniczą (kwartalnik „Ochrona Zabytków”, rocznik „Muzealnictwo” i biuletyn „Kurier Konserwator-

ski”). Zarządza programem ministra kultury i dziedzictwa narodowego wspierającym projekty z zakresu digitalizacji zabytków i muzealiów.

Swoje cele i zadania KOBIDZ realizuje zarówno w siedzibie w Warszawie, jak w oddziałach terenowych w miastach wojewódzkich.

Współpracuje z administracją państwową, jednostkami samorządu terytorialnego, organizacjami pozarządowymi instytucjami kultury, ośrodkami naukowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi oraz właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych.

Działa także na forum międzynarodowym, współpracując z instytucjami ochrony zabytków w innych państwach europejskich oraz z międzynarodowymi organizacjami, których celem jest propagowanie najwyższych standardów w sferze zarządzania dziedzictwem.

Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków
ul. Szwoleżerów 9, 00-464 Warszawa centrala:
22 628 48 41, 22 622 60 92
sekretariat: 22 629 37 91
fax: 22 622 65 95
e-mail: info@kobidz.pl, media@kobidz.pl
www.zabytek.pl

Ślady przeszłości

„Ślady przeszłości – uczniowie adoptują zabytki” to program edukacyjny organizowany przez Centrum Edukacji Obywatelskiej we współpracy z Muzeum Historii Polski oraz Narodowym Centrum Kultury.

Od marca 2006 roku działania wchodzi w skład programu operacyjnego Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego – „Patriotyzm jutra”. W programie uczestniczą uczniowie i nauczyciele ze szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z całej Polski.

Uczniowie poszukują w swoich miejscowościach zabytkowych obiektów, poznają ich historię i opiekują się nimi. Współpracując z lokalnymi władzami i instytucjami kultury, starają się przywrócić pamięć o miejscach, wydarzeniach i ludziach z nimi związanymi. Młodzież gromadzi dokumentację, przeprowadza wywiady ze świadkami historii, poszukuje archiwalnych zdjęć, odwiedza muzea i biblioteki, przygotowuje wystawy, kręci filmy, próbuje sił w roli przewodników. Projekty realizowane przez uczniów nie są tylko jednorazową mobilizacją – opieka nad adoptowanymi zabytkami staje się trwałym elementem szkolnej tradycji.

Od 2001 roku w programie wzięło udział około 1000 szkół, w prace na rzecz ochrony zabytków zaangażowało się blisko 20 tys. uczniów.

„Ślady przeszłości” są niezwykle popularne wśród uczniów i nauczycieli. Inspirując się Europejskimi Dniami Dziedzictwa, których tegorocznym hasłem jest „Od pomysłu do przemysłu”, CEO postanowiło zachęcić ich do poszukiwania przemysłowych śladów przeszłości w swojej okolicy. Organizatorzy chcą zainteresować uczestników tą tematyką i wspierać ich w działaniach przez cały rok. Nabory do nowej edycji już się rozpoczęły. Formularz zgłoszeniowy i wszystkie informacje są dostępne na stronie programu: www.ceo.org.pl/slady

– Anna Majewska
Koordynatorka programu

REKLAMA

0634237/A

od pomysłu do przemysłu

www.edd2010.pl

Europejskie Dni Dziedzictwa
Wspólne obchody Państw Europejskich i Komisji Europejskiej

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków

podroze.pl

WRP

STRÖER

Przemysły Regionalne

Dolnośląskie

Rachunki na wagę złota

Piknik na szynach w Dzierżoniowie, pokaz wyjątkowych rowerów w Obornikach Śląskich i zwiedzanie kilkudziesięciu obiektów poprzemysłowych – to niektóre punkty programu obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa na Dolnym Śląsku.

W dawnych zakładach włókienniczych Bielbaw w Bielawie goście obejrzą stację wciąż sprawnych pomp pionowych z 1909 r. Wrocławskie MPWiK pokaza, jak działa pompownia

Świątyni, w Niemczy będzie można zwiedzić słodownię i młyn, a w Wilkowie Wielkim – gorzelnię. Do swojej siedziby zaprasza najstarszy europejski browar Lwówek w Lwówku Śląskim, który niedawno wznowił działalność, a także wrocławski Polmos.

Klub Sympatyków Kolei we Wrocławiu proponuje wycieczkę zabytkowym tramwajem, a Muzeum Techniki FOMT w Dzierżoniowie przejeżdża kolejowymi drezynami i zabawy na multimedialnym symulato-

rze kolejowym. Uczestnicy EDD będą mogli zwiedzić Wrocławski Węzeł Kolejowy w specjalnym pociągu: elektryczna lokomotywa EU07 pociągnie wagony wyprodukowane we wrocławskim Pafawagu w latach 1947 – 1966.

Zaplanowano też wiele imprez związanych z górnictwem (Muzeum Ziemi Lubińskiej Szyb Bolesław, Park Wielokulturowy – Stara Kopalnia w Wałbrzychu, Kopalnia Złota w Złotym Stoku), produkcją stali, szkła i ceramiki (Zakłady Cera-

miczne Bolesławiec, Huta Szkła Kryształowego Julia i Szklana Manufaktura w Piechowicach).

Dużą atrakcją będzie zwiedzanie niedostępnych na co dzień pomieszczeń wpisanej na prestiżową Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO Hali Stulecia (garderoby artystów, szatnia sportowców, sale owalna i kwadratowa). Ciekawie zapowiadają się też wizyty we wrocławskim oddziale Telewizji Polskiej i spotkaniu z twórcą unikatowych rowerów Kazimierzem Groniem z Obornik Śląskich.

Muzeum Etnograficzne we Wrocławiu przygotowało z okazji EDD wystawę „Dobra marka – krocie warta. Papiery firmowe i rachunki ze Śląska, Łużyc, Kraju Sudeckiego 1850 – 1945”. Zaprezentowanych zostanie 500 eksponatów pochodzących głównie ze zbiorów opolskiego kolekcjonera Bogdana Jasińskiego. Oprócz druków reklamowych można będzie zobaczyć stare szyldy emaliowane i akcesoria pochodzące z dawnych firm śląskich, m.in. witrynki sklepowe, popielniczki, bu-

Wrocław. Hala Stulecia

telki, puszki, zegary oraz inne sprzęty. Ekspozycja potrwa od 18 września do 31 października 2010 roku.

Śluza Gromadno na skanalizowanej Noteci

Inauguracja obchodów EDD w województwie kujawsko-pomorskim odbędzie się 11 września w wyjątkowym miejscu: wśród zre-

witalizowanych budynków przemysłowych na Wyspie Młyńskiej w Bydgoszczy. W utworzonej specjalnie wiosce ginących zawodów prezentowane będą tradycyjne techniki

Kujawsko-pomorskie

Talary z młyna

i wytwory rękodzieła artystycznego.

Na Wyspie Młyńskiej w dawnej przęgarni, należącej do bydgoskiego Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego, można oglądać wystawę „Mennica bydgoska” i prześledzić proces bicia monet. Wśród eksponatów są narzędzia kowalskie, tygle, stemple mennicze, waga i skrzynia-skarbiec. Zwiedzających na pewno zaciekawi model stylizowanej śruby menniczej używanej do wytwarzania monet grubych: talarów i półtalarów.

Organizowany w Parku Kulturowym Wietrzychowice k. Izby Kujawskiej festyn archeologiczny przypomni rzemiosło i życie codzienne ludności zamieszkującej Kujawy nawet pięć i pół tysiąca lat temu (pokazy krzemieniarstwa, rogownictwa i bursztyniarstwa, wyrób narzędzi, broni i ozdób, materiałów tkackich – obróbka runa owczego i lnu, pokaz tkania i wyrobu ubiorów, skórnictwa, techniki wytwarzania naczyń glinianych). Z kolei w Kruszwicy odbędą się warsztaty rzemiosła średniowiecznego poświęcone

gospodarczej modernizacji za czasów Kazimierza Wielkiego.

Efekty industrializacji regionu pod koniec XVIII i w pierwszej połowie XIX wieku zilustrują zabytki Kanału Bydgoskiego i warzelnia soli w Ciechocinku. Udostępnione będą charakterystyczne ceglane budowle przemysłowe z przełomu XIX i XX w. Najmłodszą jest elektrownia wodna we Włocławku zbudowana w latach 60. XX w.

Atrakcyjnie zapowiada się pokaz produkcji soli w Ciechocinku. Tężnie ciechocińskie należą do najciekawszych zabytków

techniki w regionie. Wielkie budowle drewniane, wzniesione w latach 1828 i 1859, nie powstały jednak z myślą o kuracjuszach. Są elementem ciągu technologicznego produkcji soli.

Będzie też okazją, by w Pile nad Brdą zajrzeć do głębiny wyciągu kopalni węgla brunatnego z końca XIX wieku. W Żninie, na stacji początkowej kolei wąskotorowej zbudowanej w latach 1893 – 1894 goście będą mogli zwiedzić m.in. parowozownię wachlarzową i warsztaty z odlewnią, gdzie odbędą się pokazy dawnej obróbki metali.

Lubelskie

Samoloty, ule i koronki

Na miejsce inauguracji 10 września Europejskich Dni Dziedzictwa na Lubelszczyźnie wybrany został dwór Kraszewskich w Romanowie, w którym obecnie mieści się Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego.

Józef Ignacy Kraszewski zasłynął jako pisarz niezwykle płodny, wszechstronny, tytan pracy – zostawił po sobie niemal 400 utworów, 40 tys. listów, pisał do 200 czasopism, kilka redagował, re-

alizował się jako malarz, muzyk, edytor i wydawca, kolekcjoner, historyk i krajoznawca. Postać pisarza od tej właśnie strony chcą pokazać organizatorzy poświęconej mu wystawy „Człowiek – instytucja”.

EDD w województwie lubelskim będzie też okazją do prezentacji przemysłu powołanej pod koniec XVI w. Ordynacji Zamojskiej. Największym zakładem przemysłowym Ordynacji była cukrownia Klemensów, która działała przez ponad 100 lat –

do 2004 roku. Historii przemysłu Ordynacji Zamojskiej poświęcona jest wystawa przygotowana przez Książnicę Zamojską w Zamościu.

W Miejskim Ośrodku Kultury w Terespolu odbędą się pokazy, warsztaty i wystawy związane z tkactwem, koronką frywolitkową oraz szydełkową.

Goście poznają tajniki wykonywania pasiaków – chodników, będących przykładem oryginalnego podlaskiego wzornictwa. Atrakcyjnie zapowiadają się pro-

pozycje z Lublina. Młodzieżowy Dom Kultury nr 2 przygotował m.in. wystawy i filmy poświęcone pierwszej polskiej fabryce samolotów oraz wielkim lotnikom i konstruktorom.

„Brama Grodzka – Teatr NN” zaprasza do Izby Drukarzkiej na pokaz starych maszyn drukarskich oraz prezentację strony internetowej dotyczącej historii przemysłu lubelskiego Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków proponuje wycieczkę i prezentację multimedialną o historii

Lublin. Teatr NN, Izba Drukarstwa

wsi Bronowice. Parafia Greckokatolicka Narodzenia NMP w Lublinie oraz Zespół Szkół Rolniczych w Pszczelnej Woli przypomną sylwetkę ks. Jana Doli-

nowskiego i jego wpływ na rozwój pszczelarstwa, a Parafia Ewangelicko – Augsburska przybliży lubelskich przemysłowców.

Wieża winiarska z Budachowa (XVIII w.). Obecnie w Muzeum Etnograficznym w Ochli

Lubuskie

700 lat winiarstwa

Sięgające średniowiecza tradycje winiarskie będą głównym tematem obchodów EDD w województwie lubuskim. Pierwsze udokumentowane informacje o zielonogórskich winnicach pochodzą z 1314 roku.

Łagodny klimat i położenie miasta na nasłonecznionych wzgórzach sprzyjały uprawie winorośli i produkcji wina, z którego region słynął już w XV wieku. W XVIII wieku zielonogórskie winiarstwo zmodernizowało się i już w I połowie XIX stulecia Zie-

lona Góra stała się ważnym ośrodkiem przemysłu alkoholowego, nastawionym na produkcję win musujących, a także winiaków. Wielowiekowa tradycja zrodziła obyczaje pielęgnowane do dziś, takie jak kończące się huczną zabawą winobranie.

Pod koniec XIX wieku uprawa winorośli zaczęła podupadać. Po II wojnie światowej część winnic została przejęta przez Lubuską Wytwórnę Win. Zakład zakończył jednak działalność pod koniec lat 90. XX wieku. Dziś tradycje winiarskie powoli zaczynają się odradzać.

Więcej o pasjonującej historii zielonogórskiego winiarstwa można się będzie dowiedzieć podczas obchodów EDD. Wiele atrakcji przygotowało Muzeum Etnograficzne w Zielonej Górze z siedzibą w Ochli. Na terenie skansenu znajdują się obiekty architektury wiejskiej: wieża winiarska ze wsi Budachów (XVIII w.) i przylegająca do niej piwniczka winna, w których dawniej wykonywano prace gospodarskie i przetwórcze. Do obejrzenia są m.in. prasy winiarskie, filtry, pompy ręczne, urządzenia do korkowania. Go-

ści, którzy odwiedzą muzeum między 4 i 18 września, czekają prezentacje i pokazy prac w winnicy i przy produkcji wina, degustacje wyprodukowanego tradycyjnym sposobem trunku, a także interesujące prelekcje o „Lubuskich tradycjach winiarskich”.

Na 19 września zaplanowana jest z kolei impreza plenerowa „Babięgo lata nić” poświęcona innej ważnej dla regionu gałęzi rzemiosła: uprawie i przetwórstwu lnianemu. W zabytkowych chałupach i zagrodach wiejskich na terenie skansenu będą prezentowane m.in. narzędzia i urządzenia do tradycyjnej obróbki lnianego, a także warsztaty tkackie, które dały początek lubuskiemu przemysłowi włókiennicemu.

Łódzkie

Doskonały smak tradycji

Degustacja radomszczańskich zalewajki, rocznicowe obchody w Tomaszowie Mazowieckim i festyn w Łowiczu – to niektóre atrakcje EDD w Łódzkiem.

11 września w Radomsku odbędą się warsztaty teatralne dla młodzieży, które poprowadzą aktorzy Teatru Gry i Ludzie z Katowic. Plenerowy spektakl „Ballada o Janie Wnęku” w wykonaniu teatru przypomni syl-

wetkę jednego z pionierów lotnictwa. Jan Wnęk był cieślą, rzeźbiarzem, konstruktorem-samoukiem i wynalazcą. Od 1866 roku odbywał na swojej „lotni” regularne loty ślizgowe, startując z wieży kościelnej w Odporyszowie.

Miejski Dom Kultury zaprasza na wyjątkową wystawę fotograficzną „Śladami dawnych młynów Radomska i okolic” prezentującą urodę architektury przemysłowej. Autor Tomasz Kuźnicki utrwalił na zdjęciach najpięk-

niejsze i najciekawsze obiekty – m.in. zbudowany w 1918 roku młyn przy ul. Krakowskiej w Radomsku, młyn wodny we Fryszercie z ok. 1920 roku i najstarszy, XVIII-wieczny młyn we Wronach.

12 września Radomsko organizuje w parku Świętojańskim I Ogólnopolski Festiwal Zalewajki. W ub. roku zalewajka z Radomska trafiła na Listę Produktów Tradycyjnych. W programie poza degustacją m.in. pokazy kulinarne, koncerty, kiermasz rękodziela, warsztaty

rękodzielnicze i jarmark staropolski.

Na dni otwarte (11 – 12 września) zaprasza nowy oddział Muzeum Sztuki w Łodzi – ms2 – zajmujący jeden z obiektów po-fabrycznych na terenie Manufaktury.

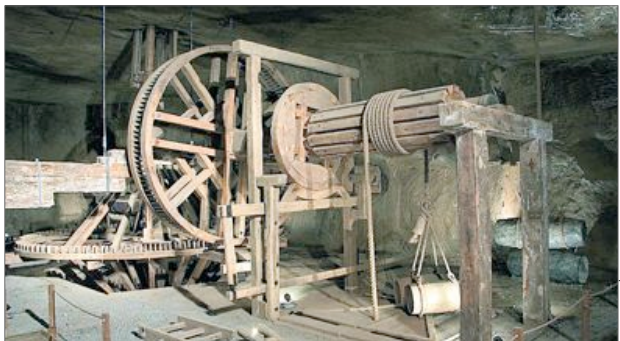
Tradycjami przemysłowymi chce się pochwalić Tomaszów Mazowiecki. Główne uroczystości EDD odbędą się w Muzeum im. Antoniego hr. Ostrowskiego. Patron muzeum, od 1805 r. właściciel dóbr ujezdzkich, to jeden

Łódź. Muzeum Sztuki

z prekursorów przemysłu kapitalistycznego na ziemiach polskich. Przygotowano cykl wydarzeń kulturalnych pod hasłem

„Ostrowski – Pomysł. Tomaszów – Przemysł”. Łowicz zaprasza na występy zespołów ludowych, kiermasz sztuki i rękodziela.

Wieliczka. Kierat polski

Wieliczka zyskała w przeszłości zaszczytne miano stolicy przemysłu

staropolskiego. Sławę zawdzięcza kopalni soli – dziś to jedna z największych atrakcji turystycznych regionu i zabytek najwyższej rangi. W 1978 roku jako

Małopolskie

Skarby z soli

pierwszy polski obiekt i jeden z pierwszych w ogóle Wieliczka trafiła na prestiżową Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Od 1994 roku jest też pomnikiem historii.

Początki warzelnictwa solnego na tym terenie sięgają okresu neolitu (ok. 3500 lat p.n.e.). W drugiej poł. XIII wieku odkryto sól kamienną i ruszyło jej wydobycie.

W ciągu siedmiu wieków istnienia kopalni wydrążonych zo-

stało 2040 komór, ponad 200 km chodników, 26 szybów dziennych i ok. 180 szybków łączących wyrobiska na różnych poziomach.

Do dziś można podziwiać ogromne komory, często z monumentalnymi obudowami drewnianymi, kaplice podziemne, jeziora, urządzenia kopalniane, np. jedyną na świecie kolekcję drewnianych maszyn (kieratów) wyciągowych do transportu pionowego.

Kopalnia Soli Wieliczka czeka na uczestników EDD 11 i 12 września. Zwiedzanie m.in. Zamku Żupnego proponuje Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce 18 – 19 września.

Muzeum Inżynierii Miejskiej w Krakowie, mieszczące się w dawnej zajezdni tramwajowej, proponuje ciekawe eksponaty związane z historią motoryzacji. Krakowska dzielnica Podgórze zaprasza 24 – 26 września na IX Podgórskie Dni Otwartych

Drzwi. W programie zwiedzanie m.in. Lodowni Miejskiej i dawnej Fabryki Kryształu.

Wiele atrakcji, m.in. pokazy tradycyjnych rzemiosł, przygotowano Muzeum Etnograficzne w Tarnowie. Muzeum posiada zbiory etnograficzne z terenu Małopolski gromadzone od 1957 r. Znajduje się tu jedyna w Polsce stała ekspozycja poświęcona historii i kulturze polskich Cyganów.

Wieś Rodaki zaprasza na Festiwal Otwarte Zagrody.

Mazowieckie

Jak Szkoci uczyli tkactwa

Województwo mazowieckie awansowało do roli gospodarczo ogólnopolskiej inauguracji obchodów EDD, która odbędzie się w Żyrardowie.

19 września w stolicy będzie dniem otwartym w wielu placówkach muzealnych. W Muzeum Gazownictwa w Warszawie zaplanowano m.in. zwiedzanie zabytkowej architektury przemysłowej z przełomu XIX wieku oraz ekspozycji „Piękno i urok światła gazowego”. Na spacer z przewodnikiem zapraszają Filtry Warszawskie. Muzeum Drukarstwa proponuje

dwa tematy: „Wynalazek Gutenberga” – opowieść o Gutenbergu i historii drukarstwa, a także możliwość własnoręcznego składu tekstu z ołowianych czcionek i druku na zabytkowej prasie, oraz „Artystyczne techniki graficzne” – wykład poświęcony różnym technikom graficznym.

W Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza odbędą się warsztaty plastyczne „Od deski do deski”. Uczestnicy poznają tajniki drukarstwa i introligatorstwa, a zdobyte umiejętności będą mieli okazję sprawdzić w praktyce, samodzielnie przygotowując książkę. Muzeum-Palac

w Wilanowie 18 i 19 września zaprasza na wystawy, wykłady i warsztaty – m.in. „Wizyta u króla” i „Podróże w karcie Jana III Sobieskiego”.

Praskie biuro przewodniczkę ToTu jest organizatorem spacerów po dawnej Wytwórni Wódek Koneser, podczas których będzie można zwiedzić wystawę zabytkowych samochodów z Muzeum Motoryzacji w Otrebusach.

EDD to okazja do zaprezentowania najciekawszych zabytków przemysłowych w regionie. Należy do nich cukrownia w Sokolowie Podlaskim założona przez Elżbietę Hirszman w 1848 roku.

Była to druga cukrownia w Królestwie Polskim. Po likwidacji zakładu w 2003 roku zabytkowy kompleks zaczął podupadać. Niedługo ma odzyskać blask, powstaje tu bowiem park przemysłowy Sokółów Podlaski. Z okazji EDD zaplanowano sesję popularnonaukową „Historia cukrowni w Sokolowie Podlaskim” (Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego), główne uroczystości odbędą się 12 września na terenie cukrowni. Wśród atrakcji: koncert zespołu reprezentacyjnego, a po zmroku pokaz laserowy.

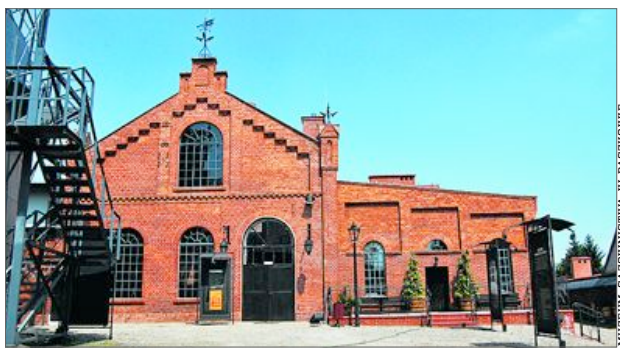
Specjalne programy przygotowaliśmy w Węgrów – w przeszłości

Muzeum Gazownictwa w Warszawie – ekspozycja dawnych urządzeń gazowych

ośrodek rzemiosła tkackiego dzięki przybyłom ze Szkocji, których sprowadził ks. Bogusław Radziwiłł. Zwiedzanie i warsztaty malowania na jedwabiu proponują zakłady Jedwab Polski w

Milanówku (11 i 19 września). W Wołominie 12 września zaplanowano festyn plenerowy, a Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Gołotczyźnie zaprasza 25 września na V Zajazd Szlachecki.

Muzeum Gazownictwa w Paczkowie

Inauguracja EDD w woj. opolskim odbędzie się 11 września w Paczkowie, gdzie znajduje Muzeum Gazownictwa, urządzone w zabudowaniach

starej gazowni. Tematem ekspozycji są zarówno architektura przemysłowa i zabytkowy ciąg produkcyjny, jak i przedmioty związane z gazownictwem: kolekcja 600 gazomierzy, umiesz-

Opolskie

Szlak ginących umiejętności

czona wewnątrz nieczynnego zbiornika na gaz; lampy i kinkiety – od ulicznych lamp żeliwnych do żyrandoli pokojowych; gazowe urządzenia domowe, m.in. lodówki, kaloryfery, żelazka i lokówki. Oprócz imprez w Muzeum Gazownictwa organizatorzy przygotowali również liczne atrakcje plenerowe – warsztaty garncarskie, jarmark, koncerty, wystawy itp.

W Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu odbędą się wernisaż wystawy i prezentacja poświęco-

ne ważnemu dla regionu przemysłowi mineralnemu. Pierwsze wzmianki o wykorzystywaniu wapna z Opolszczyzny (przy wnoszeniu budynków we Wrocławiu) pochodzą z XIV w. Produkcja uległa uprzemysłowieniu w poł. XIX w. i z tego okresu pochodzi blisko 30 zachowanych wapienniczych pieców szybowych, będących reliktem dawnej technologii wypału wapna.

11 września w Kluczborku odbędzie się jarmark, na którym zaprezentowane zostaną produkty

i techniki tradycyjnego rzemiosła. W dniach 13-17 września na prowadzającym przez pow. kluczborski „Szlaku ginących umiejętności” będzie można zajrzeć do kuźni i piekarni w Kuniowie, obejrzyć pasiekę w Maciejowie, kuźnię w Chocianowicach, a także wziąć udział w warsztatach. Specjalne wystawy przygotowaliśmy muzea w Nysie, Prudniku i Praszce. Dużą atrakcją będzie możliwość zwiedzenia browaru w Namysławie, jednego z najstarszych działających bro-

warów w Polsce. Goście będą mieli wyjątkową okazję zapoznać się z procesem produkcyjnym piwa w zabytkowych wnętrzach zakładu, przylegającego do XIV-wiecznego zamku. Udostępnione będą także zabytkowe wieże wodociągowe w Głubczycach, Opolu i Skorogoszczy oraz zespół założonej w pierwszej połowie XVIII w. huty żelaza w Zagwizdzu. W Kędzierzynie-Koźlu zaplanowano wystawy i gry uliczne z okazji 35-lecia powstania miasta.

Podkarpackie

Lampa rozpała świat

Podkarpackie wpisało się do historii światowego przemysłu za sprawą Ignacego Łukasiewicza – wynalazcy lampy naftowej. Wraz z dwoma współnikami założył on pierwszą na świecie spółkę naftową, która w Bóbrce rozpoczęła eksploatację ropy. Dzisiaj w tej położonej koło Krosna miejscowości funkcjonuje Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazowniczego noszące imię wybitnego wynalazcy. Placówka zaprasza uczestników EDD 11 września. Poświęconą

przemysłowi naftowemu sesję przygotowało też Muzeum Podkarpackie w Krośnie. Atrakcją będzie pierwsza prezentacja kopii prototypu lampy naftowej Łukasiewicza. Goście krośnieńskiego muzeum zobaczą też wystawę o historii oświetlenia.

W Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku zostaną uruchomione urządzenia kierowane służące do pompowania ropy z odwiertów.

Trzydniową interdyscyplinarną konferencję „Antropologiczne dzieje szkła na terenie Karpat oraz Polski południowo-wschod-

niej” organizują Muzeum Etnograficzne im. Franciszka Kotuli w Rzeszowie, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Wśród propozycji Muzeum – Zamek w Łańcucie jest wystawa poświęcona mistrzowi fryzjerskiemu Antoniemu Cierplikowskiemu z Sieradza.

Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej organizuje imprezę plenerową „Fizyka na chłopięcy rozum”. Będzie można zobaczyć rekonstrukcje używanych na wsi instrumentów – sukni bił-

gorajskiej i mieleckiej, a także usłyszeć, jak brzmią. Ludową wytwórczość zaprezentuje także Skansen w Markowej.

Muzeum Regionalne w Stalowej Woli proponuje ekspozycję „Centralny Okręg Przemysłowy dla przyszłości. Ludzie – Architektura – Przemysł.” Przemysł zaprasza do zwiedzania z przewodnikiem Muzeum Dzwonów i Fajek oraz Zamku Kazimierzowskiego. W Muzeum Ziemi Leżajskiej będzie można obejrzeć nowoczesnie zaaranżowaną wystawę poświęconą przemysłowi browarniczemu.

• Bóbrka. Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazowniczego.

Podlaskie

Białystok – Manchester Północy

• Białystok. Fragment elewacji d. magazynu w fabryce Beckera

Dzięki rozwojowi przemysłu włókienniczego Białystok pod koniec XIX wieku awansował do miana Manchesteru Północy. Miasto zaprasza uczestników EDD do odkrywania dziejów i szukania pamiątek przemysłowej potęgi.

Po upadku powstania listopadowego na skutek restrykcji nałożonych na Królestwo Polskie zakłady włókiennicze masowo zaczęły się przenosić do miast obwodu białostockiego (m.in. Supraśl, Cho-

roszcz, Wasilków) i do samego Białostocka. Peryferyjne, kilkutyśięczne miasteczko zmieniło się w ciągły ośrodek przemysłowy, a pół wieku później zyskało rangę największego miasta w regionie.

Powstały budowle, których nie powstydzilyby się europejskie stolice: rezydencje fabrykantów, pałace otoczone zielenią parkową, eleganckie kamienice, obiekty użyteczności publicznej, kościoły i budynki fabryczne.

Wiele z nich będzie można zwiedzać podczas EDD, między

innymi dawną fabrykę jedwabnych pluszów Towarzystwa Białostockiej Manufaktury E. Becker i s-ka, która rozpoczęła działalność w 1883 roku. Do dziś przetrwał pałac – siedziba spółki oraz część odbudowanych po wojnie hal.

Pamiętką po okresie prosperity Manchesteru Północy są rezydencje, takie jak Pałac Tryllingów zbudowany pod koniec XIX wieku, Pałac Citrona – dziś siedziba Muzeum Historycznego, Pałac Nowika, Willa generała von Driesena (oddział Muzeum Podlaskie-

go), Kamienica Flackera i Pałac Lubomirskich.

Wśród zabytków wartych obejrzenia jest też białostocki dworzec kolejowy z lat 60. XIX wieku i komora celna nazywana Domkiem Napoleona, wybudowana w 1838 roku po ustanowieniu granicy celnej między Królestwem Polskim a Imperium Rosyjskim.

Oprócz zwiedzania przemysłowej architektury Białystok proponuje m.in. wystawę „Białystok – Manchester Północy – śladami fabrykantów” w galerii AL-

FA i Muzeum Podlaskie (siedziba przy ul. Warszawskiej 37). Zbucz przygotowuje festyn archeologiczny. W programie: walki wojów, pokazy dawnych zawodów, tradycyjna kuchnia. W odnawianym właśnie XVI-wiecznym kościele w Niedźwiadnej odbędzie się sympozjum naukowe i koncert muzyki barokowej. Dowspuda zaprasza na spotkanie „Z wizytą u Paca – powiatowe święto plonów”. Zaplanowano kiermasz rękodzieła, występy zespołów ludowych i pokazy rzemiosła.

Pomorskie

Śladami cystersów

30 lat temu Stocznia Gdańska była świadkiem narodzin „Solidarności” i wydarzeń, które zmieniły bieg historii. Nie tylko polskiej. EDD to dobra okazja, żeby o tym przypomnieć.

Na wycieczkę po Stoczni Gdańskiej zaprasza Instytut Sztuki Wyspa – w programie przejazd Subiektywną Linia Autobusową, zwiedzanie warsztatu pracy Lecha Wałęsy i wystawa Grzegorza Klamana „Rzeczy polityczne”.

Muzeum Historyczne Miasta Gdańska proponuje 18 – 19 września festyn w twierdzy Wisłoujście. Odbędzie się m.in. prezentacja późnośredniowiecznych warsztatów rzemieślniczych, które dały podwaliny pod rozwój różnych dziedzin przemysłu.

Goście będą się mogli przyrzyć pracy kowala, garncarza, złotnika i mincerza, poznać zasady działania broni czarnoproszowej oraz historię broni białej. Zaplanowano też degustację rycerskiego jada, zabawy i kon-

kursy, m.in. strzelanie z łuku, a także bitwę rycerską.

Swoje święto 11 września obchodzić będzie jedna z bardziej urokliwych ulic Gdańska – Mariacka. Z tej okazji przygotowano kameralne koncerty, wystawy malarstwa i rzeźby, targi bursztynu Ambermart; o historii i sekretach ulicy Mariackiej opowie w swoich gawędach prof. Andrzej Januszajtis. Wiele plenerowych atrakcji czeka na zwiedzających w skansenie archeologicznym w Sopocie: m.in. pokazy mielenia

zboża w żarnach, warsztaty tkackie i obróbki bursztynu.

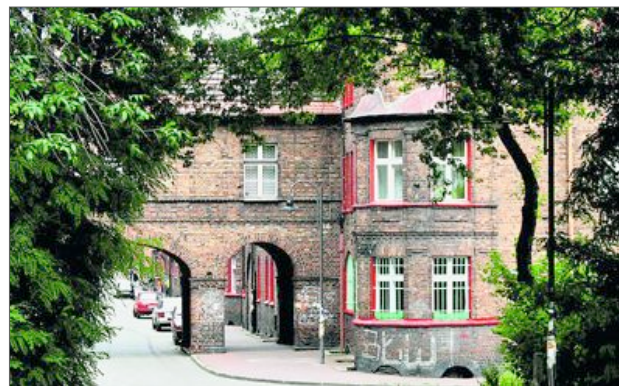
Pelplin już po raz dziesiąty organizuje dwudniowy Jar-mark Cysterski. Imprezę rozpocznie 18 września Bieg Cysterski. Zaprezentują się zespoły muzyki dawnej, będą turnieje rycerskie, inscenizacja bitwy i piknik „Cysterskie złoto”; o historii Pelplina i cystersów opowiedzą prelegenci biorący udział w międzynarodowej konferencji „Cysterskim traktem – XX-lecie Szlaku Cysterskiego

• Grzegorz Klamana, Subiektywna Linia Autobusowa

w Europie”. Do dzieci i młodzieży adresowane są m.in. konkurs wiedzy o dziedzictwie cysterskim na Pomorzu, a także warsz-

taty „Piórem i czcionką”. Kulminacją obchodów będzie tradycyjny przemarsz uczestników ulicami Pelplina.

• Osiedle robotnicze Nikiszowiec w Katowicach

Śląskie

Kopalnie zabytków

przemysłu i techniki. Zaplanowano imprezy w ponad 60 miejscowościach.

Wiele spośród charakterystycznych dla Górnego Śląska obiektów, związanych zwłaszcza z górnictwem, tworzy Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego, który jest chętnie odwiedzany nie tylko w czasie EDD. Szczególną wartość i rangę mają pomniki historii: podziemia zabytkowej kopalni rud srebrnożelaznych i sztolnia „Czarnego Pstrąga” w Tarnowskich Górach, osiedle Nikiszowiec w Katowicach, a także starający się

o wpis na Listę pomników historii – katowicki gmach Województwa i Sejmu Śląskiego, imponujące dzieło okresu międzywojennego.

W Katowicach, sercu górnośląskiej metropolii, obchody EDD zbiegły się z urodzinami miasta. Zaplanowano mnóstwo atrakcji: wykłady, prelekcje, koncerty, zwiedzanie samodzielne i z przewodnikiem. Katowice na przełomie XIX i XX wieku odegrały znaczącą rolę w europejskiej rewolucji przemysłowej. Świadectwem jest zabytkowa architektura, z unikatową zabudo-

wą w dzielnicy Nikiszowiec na czele.

Cieszyn zaprasza do odkrywania skarbow tamtejszej trawły. Wyjątkowo z okazji EDD udośćniowana będzie ćwiczebna sztolnia górnicza w Wodzisławiu Śląskim, a w Zabrze przez trzy dni – od 9 do 11 września – odbywać się będą Międzynarodowe Targi Dziedzictwa Przemysłowego i Turystyki Podziemnej. Na zwiedzających czekają m.in. Muzeum Pożarnictwa w Mysłowicach, zabytkowe kopalnie węgla kamiennego Guido w Zabrze i Ignacy

w Rybniku, teren dawnych Zawierciańskich Zakładów Przemysłu Bawełnianego i Huty Szkła, młyn w Tworkowie i prywatne Muzeum Kowalstwa w Bienkovicach. Dzień otwarty 11 września organizuje Tyskie Browarium przy zakładach Tyskie Browary Książęce, działających od prawie 400 lat.

Zwiedzić będzie można również Muzeum Górnictwa Rud Żelaza w Częstochowie i Izbę Tradycji w Katowicach-Szopienicach, która jest zalążkiem tworzonego właśnie Muzeum Hutnictwa Cynku.

Województwo śląskie, zwłaszcza jego centralna część, to najbardziej

uprzemysłowiony region Polski. Temat tegorocznej edycji EDD pozwoli zaprezentować dużą część tego dziedzictwa: najciekawsze i najcenniejsze zabytki

Świętokrzyskie

Z Krzemionek na dymarki

W gospodarczej historii Polski region Gór Świętokrzyskich odegrał szczególną rolę. Dziś może się pochwalić cennymi zabytkami techniki, które dokumentują rozwój przemysłu.

Początki gospodarczego znaczenia Gór Świętokrzyskich sięgają późnego średniowiecza. Wtedy rozpoczęto na dużą skalę eksploatację rud ołowiu, miedzi i żelaza. W XIV i XV wieku powstawały pierwsze kuźnie, w drugiej poł. XVII wzniesiono wielkie piece (Samsonów, Bo-

brza), a region sandomierski stał się największym zagłębieniem przemysłowym Polski przedrozbiorowej. W XIX wieku z inicjatywy Stanisława Staszica został utworzony Staropolski Okręg Przemysłowy, w okresie międzywojennym XX wieku przemianowany na Centralny Okręg Przemysłowy. Dziś zabytki techniki, takie jak kuźnie czy fryszerki - zakłady metalurgiczne i piece hutnicze - są atrakcją turystyczną regionu.

Najstarszymi tradycjami przemysłowymi może się poszczycić Ostrowiec Świętokrzyski. Już ok.

6 tys. lat temu w pobliskich Krzemionkach rozpoczęto wydobycie krzemienia pasiastego. Przekształcone w rezerwat dobrze zachowane neolityczne kopalnie zostały uznane w 1994 r. za Pomnik Historii. Około 2 tys. lat temu w Ostrowcu i Kunowie starożytni hutnicy zaczęli wytapiać żelazo w swych kotłowniach świętokrzyskich, popularnie zwanych dymarkami.

Ostatnie 200 lat to okres największego rozwoju przemysłowego ziemi ostrowieckiej. Działy kuźni Jerzego Dobrzańskiego w Kuźni (dziś ulica

w Ostrowcu), fryszerki Rochów i Romanów. Onufry Małachowski wybudował pod koniec lat 20. XIX wieku hutę w Bodzechowie. Pod koniec lat 30. XIX wieku powstała walcownia żelaza w Nietulisku, która pracowała do początku XX w. Jacek Małachowski uruchomił na początku XIX w. słynną fabrykę fajansu w Ćmielowie. Zapewne już w XVII w. działał ośrodek kamieniarski w Kunowie, a tutejszy kamieniołom wykorzystywany jest do dziś.

Wojewódzka inauguracja EDD odbędzie się 4 września w

Starachowice. Ekomuzeum im. Jana Pazdura

Miedziance pod Chęcunami. Koło Przewodników Świętokrzyskich w Ostrowcu Świętokrzyskim zaprasza m.in. na konkurs wiedzy o regionie dla młodzieży szkolnej, wystawę foto-

grafii Andrzeja Łady „Zabytki kamieniarsstwa kunowskiego na ziemi ostrowieckiej” oraz wycieczki piesze i autokarowe „Szlakiem zabytków przemysłu ziemi ostrowieckiej”.

Elcka Kolej Wąskotorowa

Warmińsko-mazurskie

Kraina cegielni i kanałów

planowano przejażdżkę na trasie Elckiej Kolei Wąskotorowej.

Kolej odegrała w życiu mieszkańców regionu szczególną rolę, a urokliwe dworce wpisały się na stałe w pejzaż. Wiele z nich wyróżnia się ciekawą architekturą, np. w Braniewie, Iławie i Tolkmicku. W pobliżu dworców powstawały dzielnice mieszkalne dla pracowników kolei (np. w Olsztynie) i przemysłowe, gdzie wznoszono młyny, spichlerze (Lidzbark Warmiński, Nidzica) i browary (Elbląg).

Na prezentację „Olsztyn kolejowy” zaprasza 11 września Warmińsko-Mazurskie Towarzystwo Miłośników Kolei, „Niedziela na dworcu” w Węgorzewie organizuje 19 września Fundacja Dziedzictwo Nasze.

W nieczynnym już browarze w Biskupcu przygotowywana jest specjalna wystawa. O zabytkach browarnictwa w okolicach Morąga specjalści opowiedzą w Muzeum J. G. Herdera (będzie też można zobaczyć, na czym polegało kiedyś warzenie piwa). Bardzo liczne -

zwłaszcza na Mazurach - były gorzelnie, z których część wykorzystywana jest dalej zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem (wystawa tematyczna w Muzeum Budownictwa Ludowego w Olsztynku).

PTTK Elbląg proponuje 19 września wyprawę szlakiem zabytkowych cegielni wzdłuż Kolei Nadzalewowej (Nadbrzeże - Suchacz - Peklewo - Kadyny). Spotkanie poświęcone słynnej ceramice kadyńskiej, pochodzącej z cesarskiej manufaktury (założona w 1905 r.), odbędzie się 11

września w Muzeum Archeologiczno-Historycznym w Elblągu. Na weekendowe warsztaty ceramiczne zaprasza Garncarnia w Kamionku Wielkim koło Węgorzewa (18 - 19 września).

12 i 26 września przewodnicy PTTK Olsztyn oprowadzą po zabytkach przemysłowych miasta i opowiedzą o ich historii.

Przemysłowemu dziedzictwu Lidzbarka Warmińskiego - znanego przede wszystkim z gotyckiego zamku biskupiego - będzie poświęcona konferencja naukowa (24 września).

Tradycje przemysłowe Elbląga przypomni 10 września sesja popularnonaukowa, a wycieczka po mieście pozwoli zdo-

być wiedzę sprawdzić w terenie (Muzeum Archeologiczno-Historyczne, PTTK).

Wojewódzka inauguracja w Elku będzie okazją do zapoznania się z historią kolei. Za-

Wielkopolskie

Czar starych młynów

Główne obchody EDD w Wielkopolsce odbędą się 18 i 19 września w Muzeum Młynarstwa i Wodnych Urządzeń Przemysłu Wiejskiego w Jaraczu, oddziale Muzeum Narodowego Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie.

Podczas Festynu Młynarskiego w Jaraczu będzie można zwiedzić zabytkowe młyny - wodny i powietrzny, obejrzeć wystawę urządzeń do ręcznego

przemiału i miniaturowych wiatraków wykonane przez F. Kłaczynskiego.

Bogaty program, rozpisany na cały wrzesień, przygotował Kalisz. 16 i 17 września Rezerwat Archeologiczny - kaliski gród Piaśń na Zawodziu zaprasza na imprezę plenerową „Warsztaty dawnych rzemieślników”. 17 września kaliski oddział PTTK organizuje rajd „Śladami przodków”. 23 września w Bibliotece Głównej odbędzie się wykład „Mecenat kulturalny kaliskich przemysłowców w la-

tach międzywojennych”. 21 września Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego w Kaliszu i Muzeum Historii Przemysłu w Opatówku proponują wycieczki autokarowe „Śladami pionierów kaliskiego przemysłu”. Na 29 września zaplanowano grę uliczną „Kaliska industriada”.

11 i 18 września Stowarzyszenie Parowozownia Piłska OKRAĞŁAK zaprasza na zwiedzanie zabudowań dworcowych i zabytkowej parowozowni z 1873 roku. Stowarzyszenie

od kilku lat walczy o uratowanie unikatowej budowli - obecnie niszczonej, praktycznie porzuconej przez właściciela (PKP).

Muzeum Pierwszych Piastów w skansenie na wyspie Ostrów Lednicki przygotowuje prezentację dawnych warsztatów rzemieślniczych, ich wyrobów i oryginalnego wzornictwa. Poznańskie Koło Przewodników PTTK im. Marcellego Mottego proponuje tematyczne „Przechadzki po mieście”: 5 września - „Filolog klasyczny - przemysłowcem. Początki

Odnowiona Przepompownia Ścieków w Poznaniu

poznańskiego przemysłu i dzieje firmy Hipolita Cegielniskiego”, 12 września - „Od ziarnarstwa do przemysłu farmaceutycznego. Barwne dzieje farmacji”, 19 września - „Od tramwaju konnego do PESTKI

(1880 - 2010)”, i 26 września - „Piwnym szlakiem”. 11 września Oddział Terenowy Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Poznaniu organizuje wycieczkę po Wielkopolsce „Od pomysłu do przemysłu”.

Zabytkowy wagon silnikowy „Bremen” z 1926 r.

Zachodniopomorskie

Od ziarenka do bochenka

Województwie zachodniopomorskim jest prawie 90 obiektów i zespołów techniki wpisanych do

rejstru zabytków, najczęściej związanych z gospodarką i transportem wodnym oraz przemysłem rolno-spożywczym. Najciekawsze będzie można zobaczyć podczas EDD.

Szczeciński oddział Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków proponuje zwiedzanie m.in. zajezdni tramwajowej, dawnych zakładów Lefevre'a i fabryki Rückfortha zajmującej się produkcją drożdży i znanych likierów. Wyjątkowo udostępnione zwiedzającym będą też budynki Zakładu Produkcji Wody w dzielnicy Głębokie-Pilchowo: stacja pomp, filtrów i aeratorów (urządzeń do napowietrzania wody).

Muzeum Oręża Polskiego w Kołobrzegu organizuje objazd

szlakiem zabytków techniki w mieście i powiecie kołobrzesckim. Na trasie m.in. twierdza Kołobrzeg, jeden z najciekawszych obiektów obronnych na Wybrzeżu. Wznoszona była od 1630 r. do drugiej połowy XIX wieku. Do dziś zachowały się: Reduta Schilla na Wyspie Solnej, bastion fortu Ujście z latarnią morską z 1909 r., przyczółek w pobliżu Rowu Drzewnego i relikty szanców - Kamienno i Wilczego.

Okazją do zapoznania się z zabytkami hydrotechniki będzie wycieczka przygotowana przez

Trzebiatowski Ośrodek Kultury. Uczestnicy zobaczą m.in. dawny młyn i elektrownię wodną w Trzebiatowie zbudowaną w latach 1926 - 1927, z turbiną Francisca i modernistyczną architekturą, elektrownię wodną w Mołstowie. Lokalne tradycje związane z młynarstwem i uprawą zbóż przybliży wystawa fotograficzna „Od ziarenka do bochenka”.

Urząd miejski i starostwo powiatowe w Stargardzie Szczecińskim proponują przejażdżkę do Marianowa „berlinką” - autostradą, której budowa na odcin-

ku Berlin - Szczecin rozpoczęła się w 1933 r. Po drodze uczestnicy obejrzą m.in. kratownicowy most kolejowy w Żarowie, młyny w Suchanowku i Stargardzie-Kluczewie.

Wiele muzeów przygotowało programy z myślą o najmłodszych: Muzeum Narodowe w Szczecinie zaprasza do Ratusza Staromiejskiego na warsztaty „Fabryka małego człowieka. Coś z niego o przemysły”, Muzeum Zamku Książąt Pomorskich w Darłowie - na warsztaty budowy wiatraków „Mały konstruktor”.

◀ Strajk szpularek w 1883 roku w Żyrardowie. Inscenizacja historyczna

URZĄD MIASTA ŻYRARDÓWA

KALENDARIUM OBCHODÓW EUROPEJSKICH DNI DZIEDZICTWA 2010

DOLNOŚLĄSKIE

Bielawa - 15.09
 Bierutów - 18 - 19.09
 Bolesławiec - 13 - 17.09, 14.09
 Bolków - 18.09, 19.09
 Brunów - 11-12.09, 18-19.09
 Bukowiec - 11.09, 11-12.09, 18-19.09
 Byków - 11 - 12.09
 Bystrzyca Kłodzka - 11.09, 14.09, 19.09
 Chełmsko Śląskie - 11 - 19.09
 Dobroszyce - 11-12.09, 18-19.09
 Duszniki-Zdrój - 12.09
 Dzierżonów - 11.09, 18.09, 19.09
 Głogów - 18.09
 Głuszyca - 11-12.09, 19-20.09
 Gorzanów - 19.09
 Henryków - 11-19.09
 Jawor - 13-17.09, 17.09
 Jaworzyna Śląska - 18.09
 Jelenia Góra - 11.09, 11-12.09, 11-19.09, 13-17.09, 17.09, 18-19.09, 19.09
 Jelenia Góra - Jagniątków - 17.09
 Kamienna Góra - 11.09
 Karpacz - 11.09
 Kłodzko - 16.09, 17.09
 Kowary - 11-12.09, 18-19.09
 Kudowa - Zdrój - 16 - 18.09
 Legnica - 11-19.09
 Legnickie Pole - 19.09
 Leśna - 13.09
 Lubiąż - 18 - 19.09
 Lubin - 11.09
 Ludwikowice Kłodzkie - 14.09, 15 - 16.09, 17.09
 Lwówek Śląski - 11 - 12.09, 18-19.09
 Łomnica - 11.09, 11-12.09, 18-19.09
 Mysłakowice - 11.09
 Niemcza - Wilków Wielki - 18.09
 Nowa Ruda - 15.09
 Oborniki Śląskie - 18.09
 Parowa - 11.09, 18.09
 Piechowice - 11-12.09, 18-19.09
 Siedlęcín - 12.09
 Stanisławów - 11-19.09, 12.09, 18.09, 19.09
 Stara Morawa - 10-11.09
 Stary Wielistaw - 12.09
 Syców - 10.09, 12.09
 Szklarska Poręba - 11 - 19.09, 11.09, 12.09, 14.09, 16.09, 18-19.09
 Ścinawka Górna - 19.09
 Świdnica - 15.09
 Świerzawa - 18.09, 19.09
 Święta Katarzyna - 12.09
 Tłumaczów - 12.09
 Wałbrzych - 11-12.09, 14-17.09
 Wisznia Mała - 12.09, 13-17.09
 Wleń - 11.09, 12.09
 Wojanów - 11-19.09, 18-19.09

Wrocław - 11.09, 12.09, 15.09, 16.09, 17.09, 18.09, 18-19.09, 11-19.09, 19.09
 Wrocław - Leśnica - 11.09, 12.09
 Zgorzelec - 11-19.09
 Złotoryja - 11.09, 12.09, 18.09
 Złoty Stok - 11.09, 18.09

KUJAWSKO-POMORSKIE

Bydgoszcz - 11-12.09, 18-19.09
 Chełmno - 18.09
 Ciechocinek - 18.09
 Golub-Dobrzyń - 18.09
 Kruszwica - 17.09
 Piła gm. Gostycyn - 18.09
 Toruń - 18.09, 25, 26.09
 Wietrzychowice gm. Izbica Kujawska - 5.09
 Włocławek - 18.09
 Żnin - 11-12.09

LUBELSKIE

Berezówka - 7, 8, 9, 16; 5-30
 Dokudów - 18.09
 Hrubieszów - 11, 12, 09, 14, 09
 Hrud - 19.09
 Husinka - 18.09
 Janowiec - 18-19.09
 Kazimierz Dolny - 18-19.09
 Kołacz - 11 - 12.09
 Kraśnik - 18.09
 Kraśnik - 11.09
 Kryłów - 19.09
 Lubartów - 11.09
 Lublin - 11 - 19.09
 Łęczna - 11.09
 Łomazy - 13 - 19.09
 Międzyrzec Podlaski - 11-12.09
 Mościce Dolne - 11 - 12.09
 Natęczęw - 11.09
 Pawłów - 18.09
 Perkwice - 18.09
 Pszczela Wola - 18.09
 Puławy - 13 - 18.09, 18, 19.09
 Radzyń Podlaski - 11-19.09
 Romanów - 10.09 i 18.09
 Ryki - 18.09, 19.09
 Sińnik - 18.09
 Sobieszyn - 11.09 i 19.09
 Styrzyniec - 18.09
 Swory - 18.09
 Terespol - 18 - 19.09
 Woroniec - 18.09
 Wólka Bielecka - 19.09
 Zamość - 1 - 30.09; 17.09-17.10; 18.09
 Żeszczynka - 19.09
 Żmijowska - 18-19.09

LUBUSKIE

Babimost - 1-30.09

Gorzów Wlkp. - 12.09
 Gubin - 1-30.09
 Koźuchów - 1-30.09
 Nowa Sól - 18.09
 Ochla - 4-19.09
 Stawa - 1-30.09
 Sulechów - 1-30.09
 Szyba - 18-19.09
 Wschowa - 1.09 - 31.10
 Zielona Góra - 11.09, 18-19.09
 Zagań - 1-30.09

ŁÓDZKIE

Tomaszów Mazowiecki - 27.08 - 30.11
 Łęczyca - 11.09
 Łódź - 11-12.09
 Łowicz - 12.09
 Radomsko - 11-18.09
 Kolutzki - 17.09-19.09
 Zgierz - 26.09

MAŁOPOLSKIE

Wieliczka - 11-12.09
 Wieliczka - 18-19.09
 Tarnów - 18-19.09
 Kraków - 18-19.09
 Olkusz - 18-19.09
 Rodaki - 18 - 19.09
 Kraków Podgórze - 24-26.09

MAZOWIECKIE

Ciechanów - 4.09
 Czersk - 5.09
 Gołotczyzna - 25.09
 Milanówek - 11.09 i 19.09
 Piaseczno - 12.09
 Brwinów - 18-19.09
 Płock - 18-19.09
 Podkowa Leśna - 18-19.09
 Siedlce - 19.09
 Sokołów Podlaski - 10-12.09
 Szydłowiec - 11-18.09
 Warszawa Filtry - 11.09
 Warszawa Gazownia - 19.09
 Warszawa Muzeum Drukarnia - 19.09
 Warszawa Muzeum Literatury - 19.09
 Warszawa - Dawna Fabryka Norblina - 19.09
 Warszawa TONZ - 1, 2, 3.10
 Warszawa Praga Północ - 19.09
 Warszawa - Ursus - 18.09
 Warszawa Wilanów - 18-19.09
 Warszawa - otwarte muzea (Niepodległości, Farmacji, Literatury, Wojska Polskiego, Muzeum Pragi w Koneserze, Archeologiczne, M. Etnograficzne, M. Gazownictwa, M. Kolejnictwa) - 19.09

Warszawa Gazownia - 24-25.09
 Węgrów - 13-17.09 i 19.09
 Wołomin - 12.09
 Żyrardów - 11-12.09

OPOLSKIE

Kluczbork - 06.09 11.09, 12-17.09
 Paczków - 11-12.09, 14-19.09
 Prudnik - 11.09
 Krapkowice - 11.09
 Głubczyce - 12.09
 Skorogoszcz - 12.09
 Opole - 10, 12.09
 Kędzierzyn - Koźle - 12., 18-25.09
 Namysłów - 16, 17.09
 Praszka - 18.09
 Zagwizdziej - 18.09
 Nysa - 19.09

PODLASKIE

Białystok - wystawa „Białystok - Manchester Północy-Śladami fabrykantów” w Galerii Alfa, - 19.09-03.10
 Białystok - Ratusz, - 17.09
 Białystok-Muzeum Historyczne - wystawa „Białystok - Manchester Północy-Śladami fabrykantów”, - październik 2010
 Zbucz - 5.09.2010
 Dowspuda - 5 i 16.09 2010
 Niedźwiadna - 17-18.09
 Dowspuda, Śakiai (Litwa) - 23-24.09, konferencja Konserwacja i restauracja zabytków architektury XIX wieku pogranicza polsko-litewskiego - etap I „Wymiana doświadczeń konserwacji zabytków w Polsce i na Litwie”.

PODKARPACKIE

Bóbrka - 11.09
 Markowa - 11-12.09
 Sanok - 11-12.09
 Łańcut - 11-12, 18-19.09
 Siałowa Wola - 11-12.09, 18-19.09
 Kolbuszowa - 12.09, 19.09
 Leżajsk - 12.09
 Rzeszów - 15-17.09
 Krosno - 18.09
 Przemyśl - 18.09

POMORSKIE

Chmielno - 11-12.09
 Jastarnia - 11-12.09
 Chojnice - 12.09
 Gdańsk - 11-12 oraz 18-19.09
 Gdańsk Sobieszewo - 11-12, 15, 18-19.09
 Gdańsk, Twierdza Wisłoujście - 18-19.09
 Kościerzyna - 11.09

Leżno pod Gdańskiem - 11-12.09
 Lębork - 18-19.09
 Pelplin - 18-19.09
 Rzucewo koło Pucka - 11-12.09
 Sopot - 18.09
 Sopot, Skansen Archeologiczny
 Grodzisko - 11.09
 Wejherowo - 18-19.09

ŚLĄSKIE

Będzin - 11.09
 Bieńkowiec - 11.09
 Brenna, Istebna, Wiśla - 11-19.09
 Bytom - 11-12 i 18-19.09
 Chorzów - 11.09
 Cieszyn - 16.09, 17.09, 18.09, 19.09
 Czeladź - 18.09
 Czerwionka-Leszczyn - 11-19.09
 Częstochowa - 18.09
 Gliwice - 11-19.09
 Istebna - 11.09
 Katowice - 3.09, 11.09, 18.09, 19.09, 20.09 oraz 11-19.09.
 Krupski Młyn (Potępa) - 11.09, 12.09.
 Mysłowice - 11.09, 12.09.
 Myszków - 12.09.
 Niegowonice, Ryczów, Bydlin, Smoleń, Udórz, Chłina, Dolna - 18.09.
 Ogródzieniec (Podzamcze) - 11.09.
 Olsztyn - 19.09.
 Podzamcze, Żerkowice, Podlesice, Hucisko, Kotowice, Morsko - 11.09.
 Ruda Śląska - 11.09, 18.09, 11-19.09
 Rybnik - 11.09, 12.09, 18.09, 19.09, 11-19.09
 Rydułtowy - 11.09, 12.09, 18.09 i 19.09
 Sumina - 9.09, 10.09, 16.09 i 17.09
 Tarnowskie Góry - 11.09
 Tychy - 11.09 (dla osób dorosłych!)
 Tworów - 11.09, 12.09, 18.09 i 19.09.
 Węgierska Górka - 11.09, 12.09.
 Wiśla - 11-19.09.
 Wodzisław Śląski - 11.09, 12.09, 14.09.
 Zabrze - 9 - 11.09, 18.09, 11-19.09.
 Zawiercie - 11.09, 12.09, 13.09, 11-19.09.
 Zborowskie - 11-19.09
 Złoty Potok - 11-12.09, 18-19.09
 Żory - 17.09.

ŚWIĘTOKRZYSKIE

Bobrza - 19.09
 Chatupki - 11.09, -12.09, 18.09, -19.09.
 Fatków - 18.09, -19.09

Kielce - 9.09, 12.09, 30.08-13.09
 Nowy Korczyn - 11.09, 18.09
 Parchoćin - 10.09-12.09
 Górnówoda - 12.09, 19.09
 Stary Korczyn
 Brzostków
 Małeniec - 11.09 - 12.09
 Jędrzejów - 16.09, 11.09-19.09
 Kazimierza Wielka - 11.09-19.09
 Ostrowiec Świętokrzyski - 16.09, 17-18.09
 Pierzchnica - 15-16.09
 Starachowice - 11.09-19.09; 16.09
 Wiślica - 18.09-19.09
 Nowa Słupia - 18.09, -19.09
 Sandomierz - 11-30.09

WARMIŃSKO-MAZURSKIE

Elk - 10.09
 Elbląg - 10, 11, 12, 18, 19.09
 Olsztyn - 11, 12, 15, 18, 24, 26, 29.09
 Leśniewo - 12.09
 Olsztynek - 12.09
 Dubeninki - 18.09
 Morąg - 18.09
 Węgorzewo - 18, 19.09
 Kamionek Wielki k. Węgorzewa - 18, 19.09
 Nadbrzeże-Suchacz-Pęklewo-Kady - 19.09
 Olecko - 23.09
 Biskupiec - 24.09
 Lidzbark Warmiński - 24.09

WIELKOPOLSKIE

Jaracz - 18-19.09
 Kalisz - 16-17, 17, 21, 23, 29.09
 Lednica - 18-19.09
 Lubiń - 25-26.09
 Piła - 11 i 18.09
 Poznań - 5, 11, 12, 18-19, 19, 26.09
 Turew - 24-25.09
 Witostaw - 25-26.09
 Września - 12, 17, 24.09

ZACHODNIOPOMORSKIE

Dartowo - 18.09
 Dąbrowa - 11.09
 Kołobrzeg - 11-12.09, 18-19.09
 Stargard Szczeciński - 11.09 i 14.09
 Szczecin - 11-12.09, 14-15.09, 18-19.09, 25.09
 Trzebiatów - 10-11.09
 Wałcz - 10-11.09
 Stawno - 24.09

od pomysłu do przemysłu

www.edd2010.pl

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Europejskie Dni Dziedzictwa

Narodowy Instytut Dziedzictwa